

JEAN-JACQUES LE PESSIMISTE

Esitän seuraavassa muutamia kommentteja Mikko Lahtisen artikkeliin (*niin & näin* 3/2001). Rousseau'n ajattelu tuntuu esseessä eriarvoisuuden perusteista (1754) olevan jotenkin murroksessa. Siinä on palkintokirjoituksesta (1750) periytyvää villiuden jaloutta ja kaiken sosiaalisen kehityksen turmelusta, mutta se on luopumassa niistä tavoitellen 1760-luvun pääteosten positioita, joissa modernin yhteiskunnan arviointi on kaksiteräistä. Modernilla ihmisellä on sen mukaan maailmassaan sekä suuren moraalisen hyvän että pahan edellytykset, kun taas primitiivisemmissä tiloissa kummankin mahdollisuus on vähäisempi. Tulkintoja kampeaa usein perusteettomasti palkintokirjoitusta kohti turmeluksen siementen samaistaminen siihen itseensä. Joskin eriarvoisuus vakiintuu esimerkiksi agraarisen kumouksen

seurauksena ennen pitkää sosiaalisiin muotoihin, tämä turmelus ei useinkaan ole läpikotaista. Löytäähän Rousseau omasta ajastaankin juuri agraarista turmeltumatomuutta, johon *Émilen* juoni voi nojata.

Jos tutkii tarkkaan Rousseau 1760-luvun kirjoituksia, *Émile*, *Yhteiskuntasopimus* ja *Luonnos Korsikan perustuslaiksi*, huomaa kyllä, että Mikko Lahtisen mainitsema (s. 21) eriarvoisuudesta johutuva *olosuhteiden voima* (*la force des choses*) viittaa sinänsä laajasta sovellettavuudesta huolimatta tärkeimmissä yhteyksissä modernin rahatalouden työnjakoon. Juuri rahatalous murtaa ennennäkemättömästi sekä yksilön että poliittisen yhteisön *autarkian* (ei Rousseauin termi), koska se tarpeita tyydyttäessään lisää ja monipuolistaa niitä luoden yhä uusia tyydyttämättömyyden pisteitä. Autarkia on sekä yksilön moraalisen kasvamisen (*Émile*) että poliittisen yhteisön terveyden perusta.

On olennaista ottaa huomioon, että *Yhteiskuntasopimuksen* ydinsystematiikka on *normatiivinen*. Normatiivisuus ei ole kantilaisittain ideaalista, lähestyttävä mutta saavuttamaton maali, vaan periaatteessa realisoitavissa ihmisvoimin. Normatiivisuuden Rousseau sanoo heti teoksensa alussa julki ja sitten vahvistaa sen esittämällä, että suvereeni on pelkästään olemassaolonsa perusteella sitä, mitä sen pitääkin (I, 7). Tämä tarkoittaa: jos *yleinen tahto* ei vallitse, ei olekaan suvereenia *Yhteiskuntasopimuksen* systemaattisessa merkityksessä, vaan vain usurpoija, joka voi säätää vain pseudolakeja.

Mistä sitten tietää, milloin yleinen tahto vallitsee? Kysymys sisältää yleensä vaatimuksen esittää (tavallisimmin juridiset) kriteerit, jotka legitimoivat päätökset. Rousseau kieltäytyy tietoisesti, osittain provokatiivisesti (I, 7) antamasta tällaisia kriteereitä. Koska esim. juridista muotoa voi Rousseauin käsityksen mukaan helposti usurpoida, se voi antaa vain välttämättömän, mutta ei riittävää kriteeriä. Yleinen tahto karkaa kriteereiltä kuin henki kirjaimelta. Mikä skandaali. Meissä kaikisahan asuu pieni empiristi, josta tuntuu että moiset otukset on rikollisesti salakuljetettu partaveitsen ohi.

Rousseauin *Yhteiskuntasopimuksen* systemaattinen ydin ei käsittäkseni oikeastaan koske suoraan niitä poliittisia yhteisöjä, joissa rahatalous dominoi perheviljelmätalouden kustannuksella. Hän esittääkin, että vain Korsikan kansa olisi Euroopassa sopiva lainlaadintaan (II. 10). *Luonnos Korsikan perustuslaiksi* noudattaakin ällistytävästi *Yhteiskuntasopimuksen* ydinsystematiikkaa ja määrittelee ankarat ehdot

rahatalouden rajoittamiseksi agraaritalouden marginaaliin. Rousseau esittää toki *Yhteiskuntasopimuksessa* analyysinsä perusteella myös ydinsystematiikan ulkopuolelle jääviä kommentteja. Niihin voi lukea neuvot jo pitkälle edenneen korruptiokehityksen hidastamiseksi. Päälinja näissä neuvoissa näyttää olevan analoginen *Émilen* vastaaville neuvoille: toiseksi paras jäljittelee parasta niin hyvin kuin voi.

Koska Rousseau pitää moderneja kansallisvaltioita liian turmeltuneina *Yhteiskuntasopimuksen* periaatteiden näkökulmasta, hän lieneekin *Jean-Jacques le pessimiste*. Pessimismin laadusta voi kuitenkin erehtyä. Käsittäkseni Rousseau ei kuulu vielä niihin teoreetikkoihin, jotka pitävät rahatalouden kehitystä yhä pitemmälle ja pitemmälle väistämättömänä. Hän ajattelee ennemminkin, että turmelus on vuosisadan loppua kohti tulossa tiensä päähän ja että tuloksena on jokin määrä levottomuuksia ja jonkinlainen taantuma agraaritalouteen takaisin.

Vielä pikku huomautus *Merja Kylmäkosken artikkeliin* (*niin & näin* 3/2001, s. 18). Nähdäkseni kysymys järjen ja luonnontilan suhteesta ratkeaa vain sen huomion myötä, että Rousseauilla on kaksi eri järjen käsitettä, *raison*, joka on itsetietoinen ja moraalinen, sekä puhtaasti prudentiaalinen *entendenment*. Edellisestä on kysymys esimerkiksi *Émilen* kasvaessa vastuuseen itsestään ja tuon järjen kanssa samaan aikaan kypsyneestä seksuaalisuudesta. Jälkimmäinen on välttämätön josain muodossa myös villille. Edellistä sen sijaan voi tuskin villiin soveltaa, kun ei keran esimurrosikäiseen *Émileenkään*. Rousseauin erottelu on toiminnassa jo esseessä eriarvoisuudesta, mutta hän käyttää usein termiä "*raison*" kuitenkin epämääräisemmin. Aika tavallisesti tämä ero ignoroidaan, vaikka mikään ei ole selvempää kuin se, ettei Rousseauin *raison* ole (yleensä) passioiden palvelija.

Markku Mäki